

4. ЦДІАЛ. – Ф. 146, Оп. 51 А, спр. 416.
5. ЦДІАЛ. – Ф. 146, Оп.51 А, Спр. 874.
6. ЦДІАЛ. – Ф. 146, Оп.66, Спр. 881.
7. ЦДІАЛ.– Ф. 146, Оп.66, Спр. 882.
8. ЦДІАЛ.– Ф. 146, Оп.66, Спр. 904.
9. Gazeta Lwowska. – 1873. – 27 czerwca.
10. Gazeta Lwowska. – 1874. – 2 maja.
11. Gazeta Lwowska. – 1874. – 29 lipza.
12. Gazeta Lwowska. – 1875. – 15 listopada.
13. Gazeta Lwowska. – 1877. – 21 lipza.
14. Gazeta Lwowska. – 1877. – 15 listopada.
15. Popławski Z. Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844 – 1945/ Zbysław Popławski. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolinskich, 1992. – 362 s.

Куцаєва Тамара Олександрівна
к.і.н., ст. наук. співр.,
Національний музей історії України
tamara_kusaeva@ukr.net

«ДОДАТКОВА АТРИБУЦІЯ» І «РЕАТРИБУЦІЯ» МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ: ПИТАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ КОЛЕКЦІЇ НМІУ)

Метою розвідки є пропозиція дискусії про потребу комплексного перегляду змісту інвентарних карток (ІК), як виду музейної документації на музейні предмети (МП). Актуальність теми підсилена тим, що вона не висвітлена в науковій, науково-популярній формі. Наведені ситуації актуалізують розгляд ІК як явища, що має змістовно «еволюціонувати» разом із вимогами до інформації в 21 ст. Адже однією із задач музейної документації є забезпечення повноцінного використання музейних зібрань із мінімальними затратами часу [2].

Атрибуції МП присвячено багато публікацій. Однак музейна спільнота хоча на практиці і звертається до названої нами умовної «додаткової атрибуції» (відкриття нових аспектів МП: автор, хронологія, «легенда», особи, пов'язані з пам'яткою) або «реатрибуції» (нове розуміння МП, зокрема назва), проте теоретично питання не обґрунтовані. Названа діяльність може змінити розуміння й використання зібрань. Практично це проявиться у складанні науково-уніфікованих паспортів (НУП), які нині і є відправними точками для наукової та експозиційної діяльності та відкриття перспективи введення МП у науковий обіг. Акцентуємо, що метою розвідки є не «додаткова атрибуція», «реатрибуція», а узагальнення прикладів, що актуалізують потребу цієї системної діяльності. Означене розглядаємо у межах нового напрямку музеології – музейної евристики [1].

Видом музейної документації, нині цікавим дослідникам є НУП, згідно з Інструкцією з організації обліку МП, 2016 р. [3]. Проте Інструкція не вживає слово «доопрацювання», а «зміни» – у виключних випадках. Отже, Інструкція, Положення про музейний фонд України (2000) [5] і Дод. до Наказу Міністерства культури і туризму № 653 (2001) [2] не містять вказівки про переведення у формат НУП ІК. Сама ІК, як вид документації українських музеїв радянського періоду, пройшла цікаву еволюцію (від 9 до 17 пунктів наукової атрибуції МП на противагу 46 пунктам НУП). У фондах НМІУ наявні заповнені бланки ІК 1940-60-х рр., що використовувалися послідовно до НУП.

Зважаючи, що колосальну частину МП сучасних музеїв взяли на облік у часи УРСР, зрозуміла можлива застарілість інформації, доступної музейникам 30-50 р. тому в суспільстві з низьким розвитком інформаційних технологій, обмеженим спілкуванням із зарубіжними колегами, ідеологічним контролем. Тому сформований колись величезний пласт «оперативної інформації про МП» може бути нині проблемним для дослідників зважаючи на свій зміст.

Зміст ІК, на нашу думку, часто є недосконалим із різних причин. Тому у своїй роботі дослідник несвідомо може вдаватися до «додаткової атрибуції», «реатрибуції» МП. Вони проявляються у об'єктивному науковому погляді на МП, а не тільки у визначенні характерних ознак для обліку й зберігання (форма, матеріал). «Реатрибуція», на нашу думку, є логічним наслідком «додаткової атрибуції», але не завжди завершує її. До названого дослідник найчастіше може вдаватися в наступних випадках.

На прикладі низки ІК спостерігаємо, що часто радянські музейники вимушено атрибутували МП не об'єктивно, а зважаючи на радянську ідеологію, й ІК містять ідеологічні кліше. Наприклад, «реатрибуція» МП найпростішим шляхом (пошук, переклад інформації та фото в Інтернеті, аналіз каталогів), що в ІК 1955 р. внесений як «Жетон українських буржуазних націоналістів Галичини, які були зв'язані з Америкою» [19], проявив його фалеристичною пам'яткою української діаспори США і Канади 1-ї пол. 20 ст. – знаком з'їзду Русинського Народного Союзу [4, с. 131]. Наведемо інший приклад: «Знак нарукавний українських націоналістів періоду німецько-фашистської окупації» [27]. За сучасною експлікацією у залі НМІУ – це «Нарукавний знак члена ОУН 1930-40 рр.». Не оминемо увагою «Прапор невстановленої організації українських націоналістів. 1917 р.» (ІК 1962 р.) [25]. З наукової літератури вже відомо, що прапор належав полку, сформованому в Москві з вояків-українців запасних частин влітку 1917 р. На ньому є написи: «Знамено Українського Запорізького полку», «За Україну! 6.8.1917». На темно-червоному тлі з одного боку прапору зображено козака з мушкетом, з іншого – Архистратига Михайла. Восени 1917 р. полк прибув до України, розташувався у Куп'янську. Відома і подальша історія прапора. Ці приклади демонструють і інший результат тиску командно-адміністративної системи на культуру – знеособлення МП, що нагадували про ідеологічних опонентів і зведення їх у одну «категорію».

«Реатрибуцію» має пройти й низка МП із майже беззмістовними назвами, на кшталт, «Прапор жовто-блакитний із сатину» [24] (ІК 1948 р.). З напису видно, що це прапор Мошинського сільського козачого куреня доби Української революції [8]. Іншим подібним МП до 2015 р. залишався «Прапор українсько-німецьких націоналістів, захоплений у бою партизанами» (ІК 1948 р.) [26]. Між тим є всі підстави вважати, що прапор виготовили члени або прихильники ОУН в період Другої світової війни. Ця інформація введена до наукового обігу [7; 9, с. 16-28].

Часто найбільше названої дії потребують трофейні нагороди та зброя. Це, наприклад, «Хрест АЕ 1914. Німеччина, поч. ХХ ст.» [15] (насправді «Залізний хрест» II ст. 1914 р.) і «Шабля німецька в піхвах» (насправді австро-угорська піхотна офіцерська шабля, зразка 1861 р. [2, 10]).

Прикладами МП, що, на нашу думку, пройшли (мають пройти) «додаткову атрибуцію» є ті, на які ІК достатньо змістовні, але не підкреслюють унікальність МП. Наприклад, «Ніж для паперу, поч. 20 ст.» [20], що надійшов як річ із родини академіка М. Бакшеева, «додатково атрибутований» як оздоблений символами «фасції», «вериги». Їх можна пов'язати з символікою таємних товариств Європи 18-19 ст. і це відкриває індивідуальність МП. Така ж ситуація з МП «Ханукальна лампа» [18]. ІК на неї не містить датування МП, виробника й позначки, що вона вироблена у своєрідному стилі – містила прикметний декоративний елемент (наразі втрачений).

Принагідно звернемо увагу на відсутність у ІК комплексного уявлення про деякі колекції. Зокрема, відомо, що у фондах НМІУ зберігається значна кількість МП із посрібленої та позолоченої міді, що були вироблені для обрядових потреб єврейської громади [16]. Проте по деяких ІК, наприклад, «Гарілка мідна» [17], неможливо ідентифікувати МП не тільки як належний до таких предметів, а й взагалі як елемент побуту певної громади. У той же час, на усіх ІК [16], навіть на тих, що містять назви «Яд» або «Корона Тори», не має позначки належності окремій колекції, темі. Дослідник, не знайомий із термінологією, опиниться у складній ситуації. Тут єдиною підказкою може стати інформація ІК про спосіб придбання МП – «від Одеського археологічного музею». Однак вивчення ІК показує, що не всі ці МП є атрибутами культури євреїв. Отже, і ці МП передбачають «додаткову атрибуцію».

Не оминемо увагою, що «додаткової атрибуції» потребують документи, чиїх власників можна ідентифікувати. Це, наприклад, «Паперове посвідчення № 1129, що видавалося радянським громадянам, які виїжджали в німецьке рабство» (ІК 1966 р.) [14] – рідкісний документ невстановленого оstarбайтера [6, с. 51]; «Квиток військовий № 366 В. Лена» (у НУП 2002 р. внесена лише інформація, розтекстована з документу) [22] і «Партійний квиток НСДАП Р. Цьоллера» (НУП 2002 р., те саме) [21].

Уваги потребують іншомовні документи та написи на МП, що не перекладені. У фондах НМІУ є МП 20 ст., принаймні, 9 мовами, окрім української й російської. Узагальнюючи – це пропаганда, трофеї світових воєн, наприклад, листівки [11-13]. Тому, залишаються поза дослідженнями історії повсякденності і щоденники німецькою мовою Другої світової війни [23].

Наведені приклади «додаткової атрибуції» і «реатрибуції» МП, до яких на практиці несвідомо вдаються дослідники і без теоретичного усвідомлення цих процесів – є результатами окремих досліджень. Це відбувається без сприйняття музейниками потреби переведення ІК у НУП і вироблення процедури для цього. У результаті ІК і систематичні картотеки на їх основі (іменна, предметна тощо), зміст яких подекуди є заідеологізованим, помилковим і в 2017 р. залишаються спадщиною радянської системи, зміна якої відбувається повільно. Інформація про МП може роками не вводиться у науковий обіг.

Список використаних джерел та літератури:

1. Денисюк Ж., Збанацька О., Карпов В. Музейна евристика: теоретичні основи та практична реалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.academia.edu/31482235.docx>
2. Дод. 1 до порядку занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0144-02>
3. Наказ Міністерства культури України №580. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1129-16>
4. Пахолко С., Дмитрів М. Історія, закарбована в металі. – Л.: Край, 2011. – 176 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України №1147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/КР001147.html
6. Куцаєва Т. Нашивка, яку не можна було пришпилювати булавками // Країна. – 2017. – №2.
7. Ішук О. Цікава знахідка в фондах Національного музею історії України. Прапор ОУН сер. 1940-х рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rhodeoretin63.rssing.com/browser.php?indx=52282320&item=94>.
8. МП «реатрибутовано» для виставки «100-річчя Української революції. Відроджена держава», НМІУ
9. Руденко С. Виставка «Партизани України в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників» // Військово-історичний меридіан. – 2016. – №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vim.gov.ua/index.php/uk/ostannij-vipusk>
10. НМІУ, З-138
11. НМІУ, Л-478
12. НМІУ, Л-487
13. НМІУ, Л-4047
14. НМІУ, Л-3381
15. НМІУ, МДАЕ-662
16. НМІУ, МТ-1300-1333
17. НМІУ, МТ-1313
18. НМІУ, МТ-1319
19. НМІУ, Р-515
20. НМІУ, Р-1242
21. НМІУ, РД-11568
22. НМІУ, РД-11569
23. НМІУ, РД-11573

- 24. НМІУ, Т-108
- 25. НМІУ, Т-6613
- 26. НМІУ, Т-7499
- 27. НМІУ, Т-7579

*Левик Богдан Степанович,
д. і. н., доцент кафедри ІУЕК
НУ «Львівська політехніка»
levykbs@gmail.com*

ЄВРЕЇ² ЛЬВОВА – СУЧАСНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПОГЛЯД

Перші євреї прийшли до Львова з Києва, після його руйнування татарами-монголами 1240 р. Друга хвиля припадає на середину 14 ст., коли польський король Казимир III 1349 р. погодився на захист іудеїв. На це є пояснення: у короля була наложниця єврейка Естер, яка народила йому четверо позашлюбних дітей і мала неабиякий вплив на королівські рішення. Євреї користувались королівськими привілеями [1, С. 174-177]. Перші привілеї євреям надав 1264 р. король Болеслав Благочестивий, які доповнювались і змінювались польськими намісниками аж до першого поділу Польщі 1772 р.

Першу згадку про львівських євреїв знаходимо у міській актовій книзі 1383 та 1384 рр. Польський історик 17 ст. Бартоломей Зіморевич наводить дату 1356 р., коли місто отримало магдебурзьке право [2, С. 149-162]. Є твердження, що перші юдеї появились у місті 1272 р., коли князь Лев переніс столицю до Львова. У ті часи євреї були власністю князів, вони намагались триматись ближче до князя, надіючись на його захист і можливість заробітку.

Досконало життя львівських євреїв вивчав професор Варшавського університету інституту юдаїки Маєр Балабан [3]. Серед дослідників середовища євреїв слід назвати також Томаша Гонсовського, Людвіга Гумпльовіча, Яна Глугоша, Якуба Шаля, Мойшера Шора, Ігнація Шіппера, Ехезкеля Каро, українського історика Денис Зубрицького, Хонісмана Яківа Самойловича.

Львівська єврейська община компактно проживала на вул. Єврейській з 1383 р. Юдеї проживали у відособленому кварталі (гетто), яке закривалось на ніч. У Львові була вулиця Жидівська (1387 р., нині Івана Федорова), Жидівська вежа (1407 р.), синагога (1367 р.). Синагога на той час відіграла місце виборів, кагалу (зборів) та суду. 1616 р. єврейський квартал згорів повністю. Пожежа повторилась 17 лютого 1645 р. Під час облоги Львова військами Б. Хмельницького 1648 та 1655 рр., тоді саме євреї були ініціаторами відкупу. Горів єврейський квартал і під час перебування в місті 1704 р. шведських військ короля Карла XII. Пожежа повторилась 1734 р.

Австрійський період для львівських євреїв теж був благоприємним. 1782 р. в місті відкрилась перша німецько-австрійська школа для хлопчиків. 1790 р. таких шкіл у Львові було чотири, одна для дівчат. Попечителем німецько-єврейських шкіл Східної Галичини від уряду був львівський єврей Герц Гомберг, прибічник єврейського просвітництва (Гаскала). У той час у місті було дві іудейські друкарні. Відповідно до цісарських указів 1793 та 1795 рр. євреї міста проживали компактно у Краківському та Жовківському передмісті. Поза кварталом могли проживати тільки заможні євреї. З 1867 (1868) р. євреї могли поселятися вільно на свій розсуд. У місті відкрили промислову школу на вул. Балабана (1891 р.), театр (1900 р.), лікарню по вул. Рапапорта (1898-1903 рр.). У суботу усі євреї йшли на молитву. Чоловіки одягали шовкову бекешу (плащ на хутрі), лисюку – чоловіча лисяча шапка.

Поширеним промислом серед євреїв була торгівля. 1789 (1785) р. австрійський цісар Йосиф II видав патент толерантності, цей документ дозволяв єврейському населенню асимілюватись у німецьке суспільство. Документом було скасовано монопольну владу кагалу, втратили юрисдикцію рабини, створювались освітні заклади для дітей. До цього єврейська спільнота обирала свого голову громади (карального бургомистра) і п'ять членів кагалу, які мали судові повноваження. Імперський уряд долучив гебреїв до військової служби і сплати податків. Австрійська держава демонструвала довіру до євреїв. Соціально-політичне становище

² Автор свідомо використовує термін євреї, а не жиди (норма для польської та української мов), у зв'язку з тим, що сучасні українські євреї сприймають його в негативному ракурсі. Це пояснюється тим, що у російській мові термін жиди використовують у лайливому значенні.